

William Strauss; Neil Howe, *The fourth turning: What the cycles of history tell us about America's next rendezvous with destiny*, Editura Three Rivers Press, New York, 1997, 398 p.

Neil Howe (1951–) este un istoric și un economist american, absolvent în istorie și economie al Universității Yale. Are o activitate profesională de consultant în marketing, în resurse umane și de planificare strategică. Este co-fondator al „LifeCourse Associates”, asociat la „Center for Strategic and International Studies” unde este implicat în conducerea CSIS „Global Aging Initiative” și consilier principal al „Coaliției Concord” care abordează aspecte precum schimbările de generații din istoria americană sau politica fiscală pe termen lung. A coautorat șase cărți cu William Strauss printre care amintim: „Generations” (1991), „13th Gen” (1993), „The Fourth Turning” (1997) și „Millennials Rising” (2000). Alte cărți coautorate de Howe sunt „On Borrowed Time” (1988), „Millennials Go to College” (2007) și „Millennials at the Workplace” (2010). Howe este de asemenea un expert pe probleme demografice și un teoretician important al „generațiilor”.

William Strauss (1947–2007) a fost autor american, istoric, dramaturg, director de teatru și lector. Ca istoric, el este cunoscut pentru munca sa cu Neil Howe despre generațiile sociale și pentru teoria generației Strauss-Howe.

Deși prima ediție a cărții a fost publicată în 1997, actualitatea acesteia constă în prefigurarea evenimentelor din SUA care au început cu criza economică din 2008 și care continuă cu instaurarea administrației Trump propulsată la guvernare ca urmare a unui val de reacție socială populistă. Mai mult, consider că această carte are o semnificație aparte pentru clarificarea fundamentelor ideologice ale mișcării populiste în fruntea căreia se află președintele american Donald Trump.

Mișcările populiste sunt structuri ideologice ce au nevoie de elite care să definească și să explice clivajele din societate și să ofere soluții politice la problemele sociale ridicate de acestea.

Deși Trump a candidat la președinție din partea Partidului Republican, din punct de vedere ideologic acesta nu reprezintă conservatorismul ce a caracterizat ultimele două mari perioade prezidențiale republicane (Reagan și Bush). Din punct de vedere ideologic, Trump, un fost donator al partidului Democrat, prezintă un amestec de cosmopolitism, caracteristic marilor metropole de pe coasta de est, cu un soi de naționalism protecționist. Aceste poziții ideologice, pe care le-a manifestat în public de mai multe ori în decursul carierei sale ultra-mediatizate, par la prima vedere antagonice însă ele se combină fără probleme în personalitatea oportunistă a președintelui american.

Om de afaceri din domeniul imobiliarelor, personalitate tv, Trump nu citește, nu este un erudit în politică, istorie sau economie, nu are stofă de ideolog. Instinctele sale naționaliste au fost canalizate spre un discurs naționalist-populist, de către o serie de personaje considerate marginale în spațiul politic sau academic american.

Un orator peste medie, Trump a exprimat în campania electorală idei politice ce vizau recalibrarea relațiilor internaționale ale SUA, repatrierea locurilor de muncă din industrie, limitarea imigrației, revigorarea socială, economică și politică a clasei „uite” formată în cea mai mare parte din populația albă ce și-a pierdut statusul social și economic în urma „marii deschideri” economice spre Asia începută de președintele Nixon, accelerată de președinții Clinton și Bush jr., și a instaurării

acordului de liber schimb nord-american (NAFTA) la mijlocul anilor '90. Trump a avut o serie de convingeri proprii, cristalizate înaintea campaniei electorale, precum considerarea relațiilor comerciale cu China și NAFTA sau participarea SUA în diverse alianțe sau conflicte militare ca și contrare cu interesele SUA.

Dacă față de problemele politice ce vizau relațiile externe ale SUA miliardarul american avea o anumită afinitate, problema „clasei uitate” i-a fost sugerată ca temă de campanie de către cel mai important personaj al campaniei electorale și a începutului administrației Trump: Stephen (Steve) K. Bannon.

Steve Bannon, fost căpitan în marina americană, bancher la Goldman-Sachs, producător de filme la Hollywood, a intrat în spațiul politic și jurnalistic din SUA prin intermediul site-ului politic Breitbart.com pe care l-a condus până l-a intrarea sa pe post de șef de campanie a lui Trump urmând să facă apoi parte din administrația prezidențială pe post de „strateg principal”.

Bannon a regizat două filme documentare intitulate „Generation Zero”, difuzat în 2010, și „The Undeatead”, ce a fost difuzat în 2011, ambele conținând indicii cu privire la viziunea și viitoarele acțiuni politice ale acestuia. Filmul „The Undeatead” a vizat cariera guvernatorului statului Alaska, Sarah Palin, personalitate importantă a Partidului Republican a cărei carieră politică a culminat cu candidatura la postul de vicepreședinte al SUA alături de fostul senator american John McCain în alegerile din 2008. Palin a reprezentat mișcarea „tea party” o mișcare neo-conservatoare în cadrul republicanismului american, menită să revigoreze responsabilitatea fiscală, spiritul patriotic și moral al Partidului Republican. Bannon a susținut mișcarea „tea party” pe care a considerat-o un model de revoltă împotriva elitei politice (establishment eng.) republicane, pe care o considera coruptă, promovatoare de politici economice și strategii internaționale contrare cu interesele SUA.

Dacă în mișcarea „tea party” Bannon a identificat un mijloc de acțiune politică, în documentarul „Generation Zero” Bannon va revela clivajele principale pe care le va pune în centrul ideologiei sale. Documentarul realizat de Bannon are două teme principale: critica situației care a generat marea criză din 2008, precum și măsurile luate de către elita politică americană în vederea soluționării crizei. Toate aceste aspecte sunt abordate de Bannon din perspectiva teoriei asupra istoriei prezentată de Strauss și Howe în cartea ce face obiectul recenziei.

Cartea este structurată pe trei părți la care se adaugă un capitol introductiv. Intitulat „Iarna se întoarce” („Winter Comes Again” eng.), capitolul introductiv prefațează „profeția” cu privire la viitorul SUA și teoria pe care se fundamentează acest demers futurologic. „Profeția” vizează o perioadă de criză majoră prin care SUA va trece în mod inevitabil începând cu a doua jumătate a primului deceniu din secolul XXI. Autorii pornesc de la o teorie a istoriei ce propune o viziune cíclică, recurentă a timpului opusă viziunii lineare, comune gândirii moderne izvorâte din perspectiva științifică asupra timpului fizic și a evoluționismul acumulaționist promovat de științele sociale.

Howe și Strauss împart timpul în „saeculum” (lat.), perioade ce durează aproximativ 80–100 de ani (cât o viață de om) care cuprind la rândul lor patru etape numite „turnings” (eng.), ce se poate traduce aproximativ prin cuvântul „cotitură”, reprezentând o perioadă de aproximativ 2–3 decenii cu caracteristici speciale (p. 18). Prima „cotitură” („High” eng.) este o perioadă caracterizată de emulație socială, întărire a instituțiilor, slăbire a individualismului, precum și de apariția formelor noii ordini sociale concomitent cu începutul decăderii celei vechi. Urmează „trezirea” („Awakening” eng.), o perioadă de deșteptare spirituală, caracterizată de o critică asupra vechii ordini sociale realizată cu argumentele morale ale noii ordini. Cea de a treia „cotitură” reprezintă „destrămarea” („Unraveling” eng.) caracterizată de

întărirea individualismului și slăbirea instituțiilor în contextul decăderii ordinii vechi și a avansului social al noii ordini. Ultima etapă din „saeculum”, „criza”, este o perioadă caracterizată de conflicte în care se desăvârșește înlocuirea vechii ordini sociale cu cea nouă. Dacă societatea supraviețuiește crizei ciclul istoric se repetă.

În prima parte, intitulată „Anotimpuri” („Seasons” eng.), ce cuprinde patru capitole, autorii prezintă o analiză filosofică și istorică asupra ciclicității istoriei. Howe și Strauss combină elemente de mitologie, metafizică a istoriei cu observații asupra recurențelor din istoria britanică și americană din ultimii 500 de ani.

Lectura este plăcută, informația abundă în referințe filosofice, istorice și literare din antichitate până în prezent, fără a copleși însă cititorul sau de a lăsa impresia unui amalgam eclectic de informație fără un scop explicativ. Analiza se perindă din antichitate, pornind de la civilizația etruscă și romană, trecând apoi prin mai multe abordări europene și non-europene asupra ciclicității timpului istoric. Conceptele centrale ale analizei sunt cele de „saeculum”, termen utilizat din antichitate și redescoperit în perioada renașterii, și „cotitură” sau „etapă”, analizate prin referințe asupra interpretărilor și teoriilor unor istorici precum Quincy Wright, Arnold Toynbee, Immanuel Wallerstein sau George Modelski. Autorii subliniază periodicitatea acestor „cotituri” ale istoriei ce formează un tipar („pattern” eng.) de-a lungul istoriei britanice și americane.

În capitolul trei, intitulat „Anotimpurile vieții” („Seasons of Life” eng.), Howe și Strauss încearcă să explice analogia între „saeculum” și viața unui om argumentând cu cuvintele lui Ralph Waldo Emerson că „nu există istorie, există doar biografie” (p. 70). „Cotiturile” prezente în „saeculum” seamănă cu marile etape din viața unui om, afirmă autorii, analogie ce vizează schimbările care s-au produs cu precădere în epoca modernă și contemporană odată cu mărirea considerabilă a speranței de viață. Dincolo de transfor-

mările somatice și psihologice ce acompaniază fiecare etapă a vieții omului, autorii subliniază relația între istorie și „generații”, determinând combinații aparte pe un fond psihologic comun, ceva asemănător cu teoria lui Pareto asupra reziduurilor și derivațiilor.

Cartea abundă de taxonomii argumentate asupra generațiilor americane. Astfel, în capitolul 3 (p. 74), se prezintă generațiile începând cu anul 1843 până la apariția „milenialilor” („millennials” eng.), generație născută între 1982 și 2002, esențiale în argumentația părții a doua a cărții. Unul din scopurile principale ale lucrării constă în explicarea relației între generații și diversele „cotituri” sociale prin care a trecut societatea americană. Pe tot parcursul lucrării, Howe și Strauss combină în explicație elemente științifice (istorie, demografie, economie, sociologie) cu elemente ce aparțin filosofiei, teologiei, hermeneuticii sau culturii populare aspect ce pentru unii poate însemna o diminuare a valorii „științifice” a lucrării. Un exemplu în acest sens este utilizarea în argumentație a patru „arhetipuri” ce caracterizează fiecare „cotitură”: „eroii”, „profeții”, „nomazii” și „artiștii” cu ajutorul cărora autorii subliniază caracteristicile importante ale fiecărei generații, precum și a liderilor perioadei.

În ultimele două capitole ale primei părți, Howe și Strauss fac o analiză istorică amănunțită asupra teoriei ciclicității timpului istoric pornind de la istoria americană, punctul focal al analizei fiind reprezentat de conceptul de „generație”. Analiza este multi-dimensională abordându-se aspecte ce privesc: politica internă, relațiile internaționale, economia, structurile sociale (familia), demografia, coeziunea socială și cultura americană. Se analizează în mod detaliat schimbările sociale produse de generațiile care se succed, precum și elementele definitorii ale acestora.

În partea a doua a cărții, ce cuprinde 5 capitole, se analizează „saeculum”-ul contemporan al istoriei SUA denumit de autori „milenial” care a început după cel de-al Doilea Război Mondial. Fiecare capitol detaliază o

„cotitură”. În capitolul 6 se analizează perioada denumită „Eferescența americană” („American High” eng.), etapă ce debutează după încheierea celui de al Doilea Război Mondial și se încheie cu asasinarea președintelui Kennedy în noiembrie 1963. Se prezintă diverse aspecte ale emulației postbelice caracterizată de o participare economică și socială ridicată, de întărirea familiei și a instituțiilor și, în general, de o viziune optimistă asupra viitorului. Autorii prezintă o analiză a primelor „cotituri” din „saeculum”-urile anterioare britanice și americane, sugerând o echivalență din perspectiva optimismului emanat de perioadele respective. Howe și Strauss insistă asupra tendințelor sociale relevante, asupra identificării grupurilor demografice ce caracterizează perioada și care vor exercita o influență majoră asupra societății americane.

În capitolul 7 se prezintă următoarea etapă denumită „Revoluția conștiinței” („Consciousness Revolution” eng.), ce durează între 1964 și 1984. Ideea centrală ce caracterizează această perioadă este orientarea către critica socială a societății americane odată ce bunăstarea economică părea asigurată de realizările „cotituri” precedente. În această perioadă, marcată de crize succesive, se schimbă centrul de greutate al culturii către individualism, civilizația americană devenind tot mai narcisistă. Este remarcabilă descrierea transformării generaționale, a relației dintre generațiile „G.I.” și „Boomers”, compromisiunile adoptate le-a permis primilor să devină cea mai înstărită generație de „seniori” din istoria Americii, iar „bombers”-ilor să preia conducerea culturală a Americii. Odată ce sistemul de valori este controlat de generația „boomers” se constată o reevaluare a statusului copiilor și a familiei tradiționale în societatea americană.

În capitolul 8 Howe și Strauss analizează cea de a treia cotitură contemporană intitulată „Conflicte culturale” („Culture Wars” eng.), etapă care începe odată cu instaurarea lui Ronald Reagan ca președinte al SUA și se estimează de către autori a se încheia în

2005. Construită pe fundamentele individualismului instaurat de „cotitura” precedentă, atomizarea societății evoluează spre coagulări de nișă, grupuri sociale care se identifică pe o anumită caracteristică comună ce permite activismul social. Structurile largi ideologice ce au dominat politica americană sunt înlocuite de grupulețe ideologice agresive ce lasă tot mai puțin loc compromisului politic. În contextul dezvoltării internetului, cultura devine dominată de pseudo-intelectualism și de cinism, simptom al unei civilizații aflate în faza de decădere. Sub presiunea multiculturalismului și a inegalității sociale coeziunea societății americane cunoaște o slăbire fără precedent.

Capitolele 9 și 10 prezintă o prefigurare a crizei care va încheia „saeculum”-ul contemporan, „profeția” amintită încă de la începutul cărții. Dacă în capitolul 9 autorii analizează crize similare din istoria SUA, în capitolul 10 se prezintă posibile scenarii pentru criza ce va urma din care aș aminti două scenarii care s-au împlinit în perioada ce a urmat scrierii cărții: atacul terorist asupra SUA și „Marea devalorizare” („The Great Devaluation” eng.) ce corespunde în viziunea mea prăbușirii domeniului imobiliar și a sistemului financiar în 2007–2008.

Partea a treia cuprinde două capitole în care Howe și Strauss încearcă să ofere sfaturi pentru a confrunta criza ce converge spre ideea de moderație în economie, politică, cultură și în abordarea problemelor de securitate.

Ca o notă critică, m-a surprins lipsa referințelor în carte cu privire la procesul globalizării, termen ce nu apare pe parcursul cărții. Tensiunile între naționalism și globalizare sau între multiculturalism și identitatea națională sunt elemente centrale ale războiului cultural la care asistăm atât în SUA, cât și în Europa. Pot găsi anumite circumstanțe atenuante autorilor în sensul că Organizația Mondială a Comerțului s-a înființat în 1994 și acceptarea Chinei în organizație se va face doar în 2001 cu consecințe semnificative asupra economiei și societății americane și tot în anul 1994 se va implementa NAFTA

acordul de liber schimb nord american. Externalizarea locurilor de muncă din sectorul manufacturier a declanșat o serie de procese negative economice și sociale, cea mai semnificativă fiind sărăcirea și diminuarea fără precedent a clasei de mijloc, pilon esențial al democrației americane. Steve Bannon a înțeles aceste aspecte și a militat pentru revizuirea relației cu China sau NAFTA și a focalizării atenției politicilor americane asupra grupurilor sociale defavorizate de politica agresivă de globalizare a regimurilor Clinton, Bush și Obama. În viziunea mea, Bannon a preluat de la Howe și Strauss o viziune asupra istoriei (americane), ceva asemănător cu ceea ce reprezintă dialectică marxistă pentru orientările politice de stânga.

Dincolo de aspectele criticabile, ce în viziunea mea oferă valoare euristică unei lucrări, recomand această carte tuturor celor ce doresc să înțeleagă relația dintre evoluția demografică și sistemul politic, economic și cultural al SUA. Prezenta recenzie nu poate reda bogăția, calitatea informației și a inferențelor realizate de autorii cărții. Este o lucrare ce readuce în prim plan valoarea intuiției și a perspectivei culturale în analiza socială într-o perioadă în care suntem asediați cu tot felul de analize „științifice” în domeniul social ce nu reprezintă decât instrumente într-un război informațional și ideologic ce vizează direcția în care va evolua omenirea în următorul „saeculum”.

Botond-Zsolt Bottyan,
Universitatea din Oradea